

УДК 346.543(477.54)

ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЛОКАЛЬНОГО ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

*Д. В. Задихайло, кандидат юридичних наук
Національний університет «Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого»*

Розглянуто соціально-економічні чинники, що складають коло конкурентних переваг промислово-господарського комплексу м. Харкова, та визначено низку законодавчих ініціатив, реалізація яких дозволила б активізувати інвестиційно-інноваційний потенціал його розвитку.

Ключові слова: *інвестиційне законодавство, інноваційне законодавство, конкурентні переваги, локальний промислово-господарський комплекс, державно-приватне партнерство, індустриальний парк.*

Актуальність проблеми. У Програмі розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні, затвердженій постановою Кабінету Міністрів України від 2 лютого 2011 р., констатується, що «на даний час не визначено інституційних засад формування національної системи, не створено сприятливих умов для збільшення кількості підприємств, що впроваджують інновації». За даними Всесвітнього економічного форуму, Україна за технологічною конкурентоспроможністю серед 139 країн світу посідає 83 місце, а за інноваційною спроможністю – 63. Однією з основних проблем такого стану речей в Програмі визначено, зокрема, нерозв'язаність інноваційної інфраструктури, недостатню кількість інноваційних підприємств, наукових парків, центрів трансферу технологій та промислових кластерів.

Слід визнати, що національна інноваційна політика має базуватися на інноваційній доктрині, яка в свою чергу повинна визначати основні чинники, що стосуються інноваційного потенціалу та інноваційного розвитку країни і за своїм характером є антропологічними, демографічними, соціально-психологічними, інституційними, економічними, нормативно-правовими, політичними, управлінськими тощо. У той же час такі чинники можуть і повинні бути розподілені за критерієм масштабу свого впливу на глобальні, національні, регіональні, місцеві та такі, що стосуються особливостей інноваційних відносин у межах окремої господарської організації.

Отже, треба мати на увазі, що топографічно національна інноваційна система може складатися не тільки з регіонально дислокованих окремих своїх елементів, але і з узятих в регіональному масштабі автономних цілісних інноваційних підсистем. У цьому сенсі особливого значення набуває функціонування окремих інноваційних підсистем у великих містах, зокрема містах-мільйонниках, одним з яких безперечно є Харків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід визнати, що проблематика конкурентоздатності міст та регіонів, їх промислово-господарських комплексів є традиційним предметом економічної науки. Разом з тим в юридичній науці, зокрема господарсько-правовій, це питання є недостатньо вивченим. З одного боку, є певна кількість робіт, присвячених загальним проблемам інвестиційного та інноваційного права, зокрема, Ю. Атаманової, О. Вінник, В. Кухаря, В. Кудрявцевої, О. Давидюка та ін. З другого боку, в юридичній літературі проблематика інвестиційно-інноваційного розвитку на локальному рівні, зокрема на прикладі міст-мільйонників, вивчена недостатньо.

Метою статті є з'ясування кола конкурентних переваг м. Харкова як специфічного комплексу соціально-економічних відносин, визначення напрямів розвитку його промислового потенціалу через посилення інвестиційної та інноваційної складових, а також визначення кола важливих законодавчих ініціатив, що у разі їх реалізації могли б значно його підвищити.

Вклад основного матеріалу. Слід визнати, що в цілому Україна знаходиться на периферії глобальних економічних процесів. Ключовим питанням у цьому сенсі є рівень конкурентоздатності національної економіки як такої. Однак потенціал регіонів та великих міст, що часто самі створюють навколо себе рух товарів, капіталів, інновацій тощо, є достатньо значним і тому має самостійне значення. Таким чином, доцільно розглядати проблему конкурентоздатності національної економіки окремо, в аспекті однієї з її складових – конкурентоздатності господарського комплексу власне Харкова.

Конкурентоздатність господарського комплексу Харкова має внутрішньо-економічний (міський та національний), а також зовнішній (міжнародний) аспект. Ураховуючи те, що деякі товари і особливо послуги в принципі можуть бути реалізовані тільки на місцевому або регіональному ринку, в цілому ж економічна життєздатність такого комплексу визначатиметься його підключенням до глобальних економічних потоків. Конкурентоспроможність визначається, зокрема, якістю чинників виробництва, що застосовуються в процесі господарської діяльності. Та чи інша конфігурація таких чинників обумовлює наявність конкурентних переваг щодо тих чи інших напрямів господарської діяльності, відповідних товарів та послуг. Разом з тим з огляду на системний характер суспільно-економічного життя, в тому числі при реалізації бізнес-проектів на території міста, до таких чинників слід віднести також особливості його соціально-інфраструктурного розвитку та практики

адміністрування в межах дозвільної системи, що можуть бути як сприятливими, так і гальмуючими.

Харків має такі конкурентні переваги:

1) півтора мільйона населення, що дозволяє концентрувати в межах міста наявність вибору трудових ресурсів за різними параметрами кількості та якості. За низкою спеціальностей складається «критична маса» професійного середовища;

2) достатньо великий за обсягом продаж внутрішній ринок товарів та послуг, що дає змогу функціонувати суб'єктам господарювання за рахунок потенціалу місцевого ринку. Відповідно йдеться про громадське харчування, транспортні, побутові послуги, ремонтно-будівельні послуги, сферу дозвілля тощо;

3) широка мережа ВНЗ та науково-дослідних установ, що є базою залучення до міста молоді, частина якої залишається в місті після отримання вищої освіти, створюючи передумови для формування інтелектуального капіталу, а також є базою для збереження та розвитку інноваційного потенціалу міста;

4) розвинена транспортна мережа та відносно активне житлове будівництво і, особливо слід підкреслити, наявність сучасного аеропорту та швидкісного залізничного сполучення, зокрема з Києвом;

5) наявність стабільно функціонуючих промислових кластерів, зокрема у сфері енергетичного машинобудування, фармацевтичній галузі, харчовій тощо. Окремо у сфері послуг слід визначити також освітній науково-технічний та медичний кластери, що є комплексами зі змішаною природою прав власності на активи, але з товарною формою надання сучасних за якістю освітніх та медичних послуг, створення інноваційних науково-технічних розробок. До певної міри індикаторами їх конкурентоспроможності можуть слугувати як кількість іноземних студентів, що укладають контракти про отримання освітніх послуг вищої освіти з ВНЗ Харкова, так і цілком сформований феномен так званого медичного туризму, що спрямував потік іноземних громадян, часто колишніх громадян України, до медичних закладів Харкова для отримання платних медичних послуг. Цілком очевидно, що зазначені освітні та медичні послуги, зокрема в частині надання їх іноземним громадянам, потребують окремих спільних організаційних та бізнесових зусиль, спрямованих на підтримку ділової репутації харківських ВНЗ і закладів охорони здоров'я. Слід зазначити, що формально наявність іноземних споживачів не може передбачати необхідність особливого правового режиму надання цих послуг. Адже згідно із Законом України «Про правовий статус іноземців в Україні» останні користуються в державі рівними з громадянами України правами та обов'язками. У той же час на рівні адміністрування названих процесів, створення умов для ефективної реалізації відповідних договірних відносин конструктивна діяльність виконавчих органів місцевого самоврядування є вкрай необхідною. Здебільшого йдеться про надання послуг, що мають достатньо

високий науково-технічний, технологічний рівень яким кореспондує реальний платоспроможний попит.

Достатньо активним є і будівельний кластер Харкова. Адже в місті здійснює будівельну діяльність низка успішних девелоперських компаній, що протягом останнього десятиліття реалізували велику кількість будівельних проєктів. У цілому слід визнати, що ринок будівельних послуг, що є креатором ринку нерухомості і тісно пов'язаних з ним виробництвом будівельних матеріалів, транспортними послугами та діяльністю кредитних установ, є достатньою мірою сформованим. Звичайно, що на тлі фінансово-економічної кризи, наслідків якої ще не подолано, а більшою мірою – очікування нової хвилі кризових явищ, фінансування будівництва житла є дещо загальмованим. У цьому контексті заслуговує на підтримку позиція щодо необхідності і доцільності відродження на будівельному ринку такого його специфічного учасника, як житлово-будівельний кооператив (ЖБК).

Отже, першим кроком, що мав би позитивний вплив, стала б нормативно-правова реанімація цієї юридичної особи. Адже сьогодні діяльність ЖБК фактично невнормована, але саме ця організаційно-правова форма об'єднання в одній особі інвесторів будівництва житла та споживачів будівельних послуг має дуже цікаві перспективи, особливо у сфері будівництва таунхаусів. Її перевагою є і довірча складова у кооперативних відносинах, і демократичні засади вирішення основних питань, пов'язаних з будівництвом, прозорість контролю за ходом і якістю будівельних робіт, що виконуються підрядною організацією, а також те, що така структура по виконанню своєї головної функції має бути логічно реорганізована у товариство співвласників квартир. У цьому сенсі Харків міг би бути ініціатором такої «інновації» на будівельному ринку, що могло б привести до його значної активізації.

Окремо слід виділити також наявність на території міста оборонно-промислового кластеру. Як відомо, на території Харкова локалізовано більш ніж десять державних казенних підприємств, що належать оборонно-промислового комплексу України. Слід зазначити, що в умовах дії чинної Постанови Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2010 р. «Про утворення державного концерну “Укроборонпром”» створено досить жорстку за змістом і обсягом організаційно-господарських повноважень форму об'єднання державних підприємств – концерн. Відповідно до змісту ст. 7 Закону України від 16 червня 2011 р. «Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі» цей концерн фокусує в своїй господарській компетенції основні повноваження щодо визначення підприємствами стратегії розвитку, створення нових підприємств, спільних підприємств, здійснює контроль за діяльністю підприємств – учасників концерну, погоджує укладення ними договорів про спільну діяльність тощо.

Залишаючи за дужками прогноз ефективності такого об'єднання, що містить більш ніж 120 підприємств абсолютно різного виробничого профілю,

економічної ваги та напрямів реалізації власної продукції, зауважимо лише, що можливості взаємодії державних підприємств-учасників концерну з місцевою владою в нових умовах є значно обмеженими. Адже згідно зі ст. 3 названого Закону суб'єктами управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі є Кабінет Міністрів України та власне сам Державний концерн «Укροоборонпром». Відтак, для реалізації місцевих соціально-економічних інтересів щодо розвитку оборонно-промислового кластеру органи місцевого самоврядування фактично позбавлені можливості для діалогу та співпраці в цьому напрямі.

У цілому ж необхідно підкреслити, що кластерний підхід дозволяє більш чітко визначити об'єкти економічної політики, зокрема і на рівні місцевого самоврядування, а також більш адресно застосовувати господарсько-правові засоби впливу.

Зазначимо, що сучасний етап світового економічного розвитку характеризується особливим типом загострення економічної конкуренції, адже один полюс світової економіки продукує технології та інноваційні продукти, а інший – виробляє на їх базі реальні товари. Україна, знаходячись рівнодалеко від цих полюсів, у цілому є неконкурентоздатною, і за інноваційним рівнем своєї продукції, включаючи власне інноваційні продукти, що пропонуються ринку, і в той же час неспроможна витримувати цінову конкуренцію на ринках традиційних товарів, що презентують рівень виробництва III–IV технологічних укладів.

Таким чином, проблематика підвищення конкурентоздатності економіки міста вимагає її умовного розподілу на два сектори.

1. Реально існуючі, потенційно життєздатні види виробництв, що за умови створення сприятливих режимів господарювання можуть суттєво підвищити конкурентоздатність власних виробництв, реалізовувати необхідні інноваційні проекти та залучати під їх реалізацію інвестиції та кредитні ресурси. (Слід зазначити, що в цьому секторі працюють, зокрема і підприємства енергетичного машинобудування чия продукція має рівень глобальної конкурентоздатності.)

2. Сектор видів послуг та виробництв, що є перспективними для участі в розподілі праці на ринках національного та глобального порядку, але перебувають у стадії становлення, формування відповідних кластерів. Такими, як видається, є інформаційні технології та діяльність наукових творчих колективів над створенням інноваційних розробок та подальшою реалізацією їх як інноваційних продуктів, технологій. У цьому випадку фактично йдеться про формування ринку інноваційних продуктів та конкурентоздатних суб'єктів інноваційної діяльності.

Перспективним з огляду на транзитний потенціал міста є транспортно-логістичний сектор послуг, що, враховуючи розвиток інфраструктури міста та області, зміг би втрутитися в існуючі глобальні транспортні мережі.

Отже, виникає питання щодо можливостей публічної влади на місцевому рівні ефективно впливати на зростання конкурентоспроможності місцевого господарського комплексу, оптимізацію його структури, підвищення якості інфраструктури та чинників виробництва.

Загальним чинником є якість режиму адміністрування процесів реалізації організаційно-господарських повноважень місцевими органами державної влади та органами місцевого самоврядування. Потребує підняття на якісно новий рівень механізм впливу на нормотворчий процес органів місцевого самоврядування регуляторної політики держави. Деретуляція у сфері господарських відносин у сучасній Україні має стати ключовим чинником відносин між публічною владою та суб'єктом господарювання. Як уявляється, нагальною є потреба практичної реалізації положень розділу VI Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» щодо органів місцевого самоврядування. Слід зазначити, що в цьому розділі Закону передбачено здійснення державної регуляторної політики органами і посадовими особами місцевого самоврядування, що можуть створювати у своєму складі постійні комісії з питань реалізації такої політики, планувати відповідну діяльність щодо підготовки проектів регуляторних актів, аналізу ефективності регуляторного впливу тощо. Нормотворчість органів місцевого самоврядування у сфері господарювання створює на місцевому рівні власний правовий режим реалізації тих чи інших видів господарських правовідносин, що може суттєво відрізнитися в тих чи інших населених пунктах. Це можуть бути відносини оренди комунального майна, розміщення зовнішньої реклами, здійснення пасажирських перевезень, діяльності у сфері житлово-комунального обслуговування тощо. Відтак, реалізація послідовної регуляторної політики, зокрема щодо дерегуляції нормативно-правової регламентації господарських відносин, що віднесені до сфери компетенції органів місцевого самоврядування, спроможне суттєво оздоровити відносини між підприємцями та місцевою владою, активізувати інтенсивність господарського обороту на території міст. На рівні територіальної громади доцільно започаткувати регулярні відкриті слухання на сесіях міської ради питань реалізації регуляторної політики. Доцільним міг би стати і план відповідних заходів міського виконавчого комітету.

Одним з важливих чинників удосконалення співпраці органів місцевого самоврядування та суб'єктів господарювання є подальше вдосконалення, розвиток та деталізація правових форм державно-приватного партнерства, що врегульовані чинним Законом України «Про державно-приватне партнерство». І хоча під поняттям «державний партнер» закон розуміє і органи місцевого самоврядування, одним з напрямів його вдосконалення могло б бути напрацювання тристороннього співробітництва партнерів: держави, органів місцевого самоврядування та суб'єкта господарювання (або групи таких суб'єктів).

Це необхідно з огляду на різні за змістом організаційно-господарські повноваження органів держави та органів самоврядування, різниці в їх ресурсному забезпеченні тощо. Тристороннє партнерство створює також додаткові гарантії належного виконання взятих на себе зобов'язань його учасниками. Так, у зазначеному трикутнику державно-комунально-приватного партнерства держава могла б запропонувати, зокрема, пільги, що є в її компетенції, органи місцевого самоврядування – пільги, а швидше «режим комунальної підтримки», передавання об'єктів комунальної власності в оренду або концесію, а приватний партнер узяти на себе і виконати зобов'язання щодо будівництва та експлуатації публічно важливого об'єкта, зокрема транспортної інфраструктури тощо. Важливо і те, що відносини такого тристороннього партнерства виходять за межі територіальної громади, що іноді само по собі стимулює учасників до належного виконання своїх зобов'язань.

Як видається, реалізація проектів, пов'язаних з підготовкою міста до чемпіонату Європи з футболу актуалізувала необхідність створення чітких правових форм такої взаємодії бізнесу та місцевої влади в інтересах міст.

Другим напрямом удосконалення змісту Закону України «Про державно-приватне партнерство» могли б бути визначені інші предметні особливості такого партнерства. Ключовим мала б стати реалізація інвестиційно-інноваційного проекту, що має не тільки приватне, а й публічне, регіонально-місцеве значення. Відтак, сторони могли б зафіксувати взаємні зобов'язання, зокрема щодо засобів державної та комунальної підтримки реалізації таких проектів. Необхідно прямо визнати слабку концептуальну та юридико-технічну сторону Закону України «Про державно-приватне партнерство» адже, як уявляється, перелік ознак такого партнерства відповідно до змісту ст. 1 названого Закону слід доповнити обов'язковим публічним значенням мети такого партнерства, реалізації його проекту, а також необхідності інвестування у такий проект таких за обсягом коштів або інших майнових цінностей, що за ресурсами місцевого або державного бюджету у відповідних випадках не є можливим. Отже, ключовою умовою реалізації державно-приватного партнерства є його інвестиційний, інвестиційно-інноваційний аспект. (Адже у ст. 4 названого закону пошук, розвідка родовищ корисних каналів та їх видобування потребують не тільки чималих коштів, а й інвестування у господарську діяльність відповідних технологій.) У цьому сенсі суттєвого удосконалення потребують зміст статей 4 та 5 Закону України «Про державно-приватне партнерство», аби зробити цю суспільно затребовану правову форму взаємодії публічної влади та бізнесу реально ефективною. Як видається, міста України є зацікавленими у цьому, а тому мають збуджувати відповідну законодавчу ініціативу.

Стимулювання інноваційної діяльності в Харкові, що має певний досвід практичної реалізації законодавства України про спеціальний режим

інвестиційної діяльності на території Харкова, сьогодні може здійснюватися в межах законодавства про спеціальний режим інноваційної діяльності в технологічних парках та законодавства України про наукові парки. Як відомо, обсяг і зміст пільг та інших форм державної підтримки інноваційних проєктів, що реалізуються згідно з умовами, передбаченими законодавством, є досить незначним. У Верховній Раді України знаходиться законопроект, покликаний регулювати діяльність індустріальних парків України, котрі мають створюватися на території підприємств різної форми власності, що за нестачею власної господарської активності не використовують значні виробничі площі тощо. У цілому в проєкті передбачено реальний механізм створення таких парків, адміністрування окремих аспектів інвестиційної та виробничої діяльності суб'єктів індустріальних парків, та досить дієвий пакет, господарсько-правових засобів державної підтримки.

В інтересах інвестиційно-інноваційного розвитку промисловості Харкова доцільно було б створити власний проєкт Закону України «Про інноваційно-індустріальні парки», де в інвестиційно-промислову складову додати інноваційну – інвестування в реалізацію саме інноваційних проєктів на території відповідних парків з урахуванням позитивного нормотворчого досвіду та досвіду реалізації законодавства про спеціальний режим інвестиційної діяльності в Харкові. Адже Закон України «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на території міста Харкова» серед умов надання такого режиму інвестиційним проєктам та суб'єктам, що їх реалізовували, встановлював, по-перше, перелік видів виробництва, що відповідали промисловому профілю міста як у ретроспективному аспекті, так і в аспекті підтримки бажаних структурних перетворень. (Серед таких, зокрема, названі оброблення металу, виробництво машин, устаткування, електричного, електронного і транспортного устаткування тощо.) По-друге, встановлювалися диференційовані мінімальні вартісні обсяги інвестування в проєкт залежно від капіталомісткості певних видів виробництва. По-третє, договір, що укладався між Радою по спеціальному режиму інвестиційної діяльності та суб'єктом господарювання, чий проєкт отримував підтримку, дозволяв визначити і контролювати виконання всіх інвестиційних зобов'язань, особливо тих, що мали публічне значення (кількість зайнятих, рівень оплати праці та ін.).

Таким чином, отриманий протягом минулого десятиліття досвід створення спеціальних режимів інвестиційної діяльності можна було б трансформувати в інвестиційно-інноваційному напрямі, що залишається до певної міри актуальним для Харкова, ураховуючи його накопичений у минулому науково-технічний потенціал.

Висновки. Нагальною є потреба практичної реалізації положень розділу VI Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері

господарської діяльності» щодо органів місцевого самоврядування. На рівні територіальної громади доцільно започаткувати регулярні відкриті слухання на сесіях міської ради питань реалізації регуляторної політики. Доцільним міг би стати і план відповідних заходів міського виконавчого комітету.

Одним з напрямів удосконалення Закону України «Про державно-приватне партнерство» могло б бути напрацювання тристороннього співробітництва партнерів: держави, органів місцевого самоврядування та суб'єкта господарювання (або групи таких суб'єктів). Це необхідно з огляду на різні за змістом організаційно-господарські повноваження органів держави та органів самоврядування, різницю в їх ресурсному забезпеченні тощо. Тристороннє партнерство створює також додаткові гарантії належного виконання взятих на себе зобов'язань його учасниками.

В інтересах інвестиційно-інноваційного розвитку промисловості Харкова доцільно було б створити власний проект Закону України «Про інноваційно-індустріальні парки», де в інвестиційно-промислову складову додати інноваційну – інвестування в реалізацію саме інноваційних проектів на території відповідних парків з урахуванням позитивного нормотворчого досвіду та досвіду реалізації законодавства про спеціальний режим інвестиційної діяльності в Харкові.

Важливим напрямом законодавчих ініціатив в інтересах міст України має стати створення нормативно-правового забезпечення діяльності житлово-будівельних кооперативів, що мають власну інвестиційну привабливість для споживачів-інвесторів і спроможні додатково активізувати місцеві ринки будівельних послуг.

ХОЗЯЙСТВЕННО-ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ ЛОКАЛЬНОГО ИННОВАЦИОННО-ИНВЕСТИЦИОННОГО РАЗВИТИЯ

Задыхайло Д. В.

Рассмотрены социально-экономические факторы, которые являются конкурентными преимуществами промышленно-хозяйственного комплекса г. Харькова и определено круг законодательных инициатив, реализация которых позволила бы активизировать инвестиционно-инновационный потенциал его развития.

Ключевые слова: *инвестиционное законодательство, инновационное законодательство, конкурентные преимущества, локальный промышленно-хозяйственный комплекс, государственно-частное партнерство, индустриальный парк.*

BUSINESS LAW ASPECTS OF THE LOCAL INNOVATION AND INVESTMENT DEVELOPMENT

Zadykhaylo D.V.

In this article were considered the social and economical factors, that are the competitive priorities of industrial and business complex of Kharkov-city and also was defined the circle of legislative initiations, realization of which would let to activate innovative and investment potencial of its development.

Keywords: *investment law; innovation law, competitive priorities; local industrial and business complex; stat-private partnership; industrial park.*

УДК 349.2

ЗАВДАННЯ ТРУДОВОГО ПРАВА ТА ІНСТИТУТУ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ТРУДОВИХ ДОГОВОРІВ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

Ф. А. Цесарський, кандидат юридичних наук, доцент
Національний університет «Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого»

Розглянуто проблему об'єктивної необхідності змін у розумінні завдань трудового права та інституту трудових договорів на сучасному етапі соціально-економічного розвитку держави. Наголошено на необхідності змін у регулюванні трудових відносин в сучасній неоліберальній економіці з урахуванням соціальної спрямованості трудового права.

Ключові слова: *трудове право, трудовий договір, економіка, соціальне партнерство.*

Актуальність проблеми. Правовій науці відомо, що право як соціальний інститут тісно взаємопов'язано із економікою. Відповідно трудове право, виходячи з його правового змісту, доцільно розглядати як галузь права, що повинна найбільш оперативно реагувати на економічні проблеми суспільства.

У цьому контексті зазначимо, що чинний Кодекс законів про працю (КЗпП) було прийнятий у 1971 р., і він тривалий час забезпечував єдиний підхід до регулювання трудових і пов'язаних із ними відносин, встановлюючи єдині правові стандарти праці.